

УДК 338.24.021.8

Удовиченко С. М.

Донецька державна сільськогосподарська дослідна станція
Національної академії аграрних наук України

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто елементи стимулювання державної інноваційної політики та сучасну нормативно-правову базу, яка визначає правові, економічні та організаційні засади науково-технічної та інноваційної діяльності. Окреслено обсяги фінансування, спрямовані на розвиток аграрного сектору економіки, згідно з Державною цільовою програмою розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. та Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік». Визначено продуктивність аграрної науки, а саме фінансові результати та створення інтелектуальних продуктів. Досліджено моделі активізації інноваційної діяльності аграрних підприємств.

Ключові слова: інноваційна діяльність, стимулювання, продуктивність, аграрна наука, провайдінгова структура, кластерна модель.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність покликана забезпечувати розвиток усіх галузей економіки країни, зміцнювати економічні позиції та підвищувати репутацію держави на світовому ринку. Важливим елементом, що прискорює інноваційний процес, є формування державою цілей і принципів інноваційної політики, яка орієнтована на стимулювання створення сприятливого інноваційного клімату та виступає з'єднуючою ланкою між сферою науково-інноваційної діяльності та виробництвом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних питань стосовно інноваційних процесів в аграрному секторі зробили такі вітчизняні вчені, як П.Т. Саблук, О.В. Крисальний, О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило, С.А. Володін, С.О. Тивончук, Л.П. Червінська та ін. Автори аналізують особливості інноваційної діяльності в аграрній сфері та окреслюють напрями її активізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Інноваційна політика держави спрямована на створення сприятливого середовища для активізації діяльності підприємств усіх галузей економіки, тоді як специфічність сільськогосподарського виробництва потребує особливих підходів до визначення важелів інноваційного розвитку. Незважаючи на цінність проведених досліджень, таке важливе питання, як стимулювання інноваційної діяльності аграрних підприємств, потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає у дослідженні важелів стимулювання інноваційної діяльності та визначенні оптимальних методів для їх застосування в аграрних підприємствах для підвищення ефективності взаємодії наукової галузі з агровиробництвом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою інноваційного стратегічного курсу країни, його визначальним пріоритетом мають стати опрацювання завдань із розроблення та реалізації державної політики, спрямованої на структурну перебудову економіки та розвиток інноваційної моделі економічного зростання. Формування державою цілей і принципів інноваційної політики покликано зберегти і розвинути наукову сферу; збільшити внесок науки та техніки в розвиток економіки країни; забезпечити прогресивні перетворення у сфері матеріального виробництва; підвищити конкурентоспроможність національного продукту на світовому ринку; зміцнити безпеку й обороноздатність країни; поліпшити екологічну ситуацію.

Інноваційна політика, яка має на меті стимулювання підприємств наукової і виробничої сфер, являє собою складне комплексне явище, що вміщує в себе елементи національної політики щодо створення сприятливого інвестиційного клімату для реалізації інноваційних проектів та запровадження державою спеціальних стимулів для активізації інноваційних технологічних змін.

Перша група елементів державної інноваційної політики реалізується шляхом проведення політики низького та прогнозованого річного рівня інфляції; оподаткування низькими ставками нової виробничої діяльності; легалізації показників реального безробіття; низької відсоткової ставки банківської системи; обмеження державного позичання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку; систематичної та оперативної індексації вартості основних фондів та спрямування амортизаційних відрахувань на цілі реновації; стабілізації реального обмінного курсу гривні.

Друга група із запровадження спеціальних стимулів для активізації інноваційних технологічних змін передбачає пряме державне фінансування інноваційних програм, які передбачають структурну перебудову економіки та інвестиційних вкладень у розвиток сучасної інфраструктури; застосування системи пільгових податків на прибуток за умови його подальшого використання на інвестування інновацій; запровадження оперативного статистичного обліку щодо результатів використання вказаних податкових пільг; уведення системи податкового кредитування підприємств у разі збільшення витрат на дослідження та розробки; запровадження стимулюючих важелів за наявності коопераційних зв'язків науки і виробництва в інноваційному процесі; вдосконалення економічних відносин щодо охорони об'єктів прав промислової власності; запровадження положення про дозвіл прискореної амортизації основних фондів підприємств; забезпечення дієвих умов для розвитку конкурентоздатності національних підприємств та захисту прав та інтересів вітчизняних виробників інноваційних продуктів на зовнішніх ринках.

М.М. Жибак та Г.М. Христенко [1] вважають, що через відсутність в останні роки дієвої державної системи стимулювання інноваційної діяльності інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, із кожним роком зменшуються кількість підприємств, що впроваджують інновації.

Створення інноваційного клімату у сфері аграрного виробництва, інтеграція його у світове сільське господарство потребують системного під-

ходу до законотворчої діяльності. Нині прийнята велика кількість законів та підзаконних актів, що регулюють економічні перетворення країни у цілому та аграрної галузі зокрема.

Сучасна нормативно-правова база стосовно науково-технічної та інноваційної діяльності налічує близько 200 документів. Національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, законів України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки країни інноваційним шляхом.

У 2015 р. Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [2], метою якої є створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення – високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

У Програмі зазначається, що ситуація, яка склалася в аграрному секторі, зумовлює низку викликів, основними з яких є необхідність поліпшення умов ведення бізнесу, проведення якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках, продовольчу безпеку держави і наближення до європейської політики у сфері сільського господарства.

Сьогодні залишаються невирішеними питання вдосконалення форм і методів державної підтримки, розроблення дієвих інструментів підтримки малих виробників, сприяння у виході товаровиробників на світовий аграрний ринок.

Згідно з Програмою, оптимальним варіантом розвитку аграрного сектору є застосування кращих практик держав із розвинутою аграрною економікою, імплементація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами [3], а також поліпшення бізнес-клімату в аграрному секторі економіки, створення умов для збільшення обсягів залучення інвестицій, розширення можливості для експорту продукції вітчизняного аграрного сектору, забезпечення вітчизняних споживачів продовольством належної якості за доступними цінами.

Для виконання Програми необхідно близько 47,1 млрд. грн., із них за рахунок коштів державного бюджету – 35,6 млрд. грн.

Державним бюджетом на 2017 р. для досягнення збалансованого розвитку підприємств агропромислового комплексу передбачено видатки у розмірі 3,63 млрд. грн., з яких із загального фонду – 3,21 млрд. грн., зі спеціального фонду – 0,43 млрд. грн. [4].

Підтримка розвитку підприємств агропромислового комплексу передбачається у таких напрямках:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 300 млн. грн.;

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі – 55 млн. грн.;

- державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними – 75 млн. грн.;

- державна підтримка галузі тваринництва – 170 млн. грн.;

- фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників – 1 473 млн. грн.

Окрім того, проектом бюджету передбачено залучення 400 млн. євро від Європейського інвестиційного банку на реалізацію інвестиційних проектів в агропромисловому комплексі.

Ще одним інструментом державної підтримки аграрного сектору є надання державних гарантій за кредитами та позиками, що залучаються для фінансування інвестиційних проектів. Статтею 6 встановлено, що в 2017 р. такі державні гарантії можуть надаватися в обсязі до 31 678 620 тис. грн. (за Рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету) для забезпечення виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, у тому числі сільськогосподарських підприємств [4].

Вагомим фактором інноваційного розвитку сільського господарства країни є продуктивність аграрної науки. Для здійснення наукової діяльності на 2017 р. передбачено видатків на суму 861 157,3 тис. грн., із них Міністерству аграрної політики та продовольства – 120 017,5 тис. грн. та Національній академії аграрних наук України – 741 139,8 тис. грн.

За результатами 2016 р. науковими установами Національної академії аграрних наук України отримано 29,9 млн. грн. за 1 521 ліцензійною угодою про використання об'єктів права інтелектуальної власності та 87,3 млн. грн. за господарськими угодами про використання наукової та наукоємної продукції [5]. Крім фінансових результатів, створено інтелектуальні продукти. Так, до ДП «Український інститут промислової власності» подано 153 заявки на реєстрацію об'єктів промислової власності та отримано 220 охоронних документів на винаходи, корисні моделі та на знаки для товарів і послуг. До Українського інституту експертизи сортів рослин на сортовипробування передано 123 нових сорти та гібриди рослин й отримано 118 свідоцтв про державну реєстрацію селекційних досягнень у рослинництві та одне свідоцтво – на селекційне досягнення у тваринництві.

Створення сприятливих умов для інтелектуальної праці науковців передбачає використання системи заходів, націлених на стимулювання інноваційної діяльності підприємства. При цьому використовуються прями і непрямі методи стимулювання з урахуванням особистих здібностей дослідників, що впливають на продуктивність їх творчості.

Ці методи можна поділити на три групи:

- прями економічні стимули: оплата праці; участь у прибутках; премії за інтенсивність праці; оплата за підготовку та перепідготовку кадрів;

- непрямі економічні стимули: доплата за стаж, вчене звання, наукову ступінь; пільгові послуги;

- моральні стимули: сприяння ініціативі, творчому характеру праці; підтримка новаторства.

Наукові установи Національної академії аграрних наук України є неприбутковими бюджетними

підприємствами, тому використання прямих і непрямих економічних стимулів обмежується державним фінансуванням.

Важливим моментом для науковця є доведення розробки до фази виробництва, коли його задум набуває корисності і дає змогу збільшувати додану вартість виробленої продукції. Тут починають діяти всі вищезазначені стимули.

Для створення належного інноваційного клімату, чіткої взаємодії в ланцюзі «наука – виробництво – споживач» велике значення має організаційна структура первинного складника – науки, яка продукує ідеї [6, с. 175]. На думку Л.І. Курило, майбутнє – за малими колективами науковців, які пропонуватимуть наукові ідеї, вестимуть дослідження. Такі колективи ініціативніші й мобільніші у виявленні та збереженні дієвого наукового потенціалу.

Необхідним елементом інноваційного процесу є провайдингові структури, що сполучатимуть наукову діяльність із виробничою. Нині наука працює відокремлено від виробництва, тільки деякі наукові здобутки знаходять застосування. Створення таких провайдингових формувань та їхня діяльність є дуже ризикованою справою, бо не кожна розробка може бути втілена.

Отже, у таких умовах держава повинна започаткувати формування мережі провайдингових структур, розробивши певну систему правових, організаційних та економічних важелів. Саме вона мусять дбати про створення умов для існування і постійного розширення інноваційних процесів у всіх сферах господарського комплексу, у тому числі сільського господарства. При цьому повинні діяти фінансово-кредитні і податкові пільги суб'єктам інноваційної діяльності, податкові знижки на етапі впровадження інновацій, механізми введення цільових дотацій споживачам нової високоартісної продукції в перші роки її випуску, пільги під час здійснення прискореної амортизації основних виробничих фондів підприємств, лізингові пільги тощо. Надання державою пільг цільового характеру, що будуть діяти автоматично, згідно з чинним законодавством, диференціюватися по галузях народного господарства та видам діяльності, будуть гнучкими за часом дії і цілям застосування, буде сприяти розвитку мережі провайдингових структур.

На відміну від промисловості впровадження інновацій у сільському господарстві здійснюється на регіональному рівні, що пов'язане зі специфікою галузі: сезонністю виробництва, використанням земельних ресурсів та живих організмів. Інноваційний розвиток аграрної сфери можливий лише за умови підвищення ефективності госпо-

дарювання та розвитку сільської місцевості в кожному регіоні країни. Враховуючи реалії соціально-економічного розвитку регіонів, структуру земельних угідь, наявність виробничих потужностей, природно-кліматичні умови, культурні й побутові традиції населення, можна визначити оптимальні заходи для розвитку конкретних сільських територій.

Отже, альтернативою провайдингової мережі може стати кластерна модель у системі виробничих відносин, що дає змогу посилювати співпрацю в регіонах на основі процесів спеціалізації і розподілу праці між господарствами. Кластерна модель розвитку є найбільш оптимальним утворенням для здійснення інноваційних перетворень в аграрному секторі.

Кластер можна визначити як просторову організаційну форму, яка об'єднує підприємства та організації та за своєю внутрішньою суттю може бути більш ефективною щодо компонування факторів виробництва, зниження витрат та ризиків, інформованості учасників.

Інноваційний кластер формує певну систему розповсюдження нових знань і технологій, забезпечує прискорення процесу трансформації винаходів в інновації, а інновацій – в конкурентні переваги, розвиток якісних стійких зв'язків між всіма його учасниками [7]. При цьому важливими є вдосконалення системи освіти і професійної підготовки, створення можливостей для інновацій, удосконалення інституційного складника і системи розповсюдження знань і технологій.

Кластери створюють механізм для об'єднання підприємств і державних інститутів різних рівнів для ведення конструктивного діалогу з питань підвищення ефективності господарювання, надання новий інноваційний механізм для співпраці. Формування кластерної моделі надасть імпульс для розвитку кількох галузей, при цьому впровадження інноваційних продуктів стане більш легким та ефективним процесом.

Висновки. Результати досліджень, наукове супроводження сільськогосподарського виробництва є фундаментом стабільного й ефективного економічного зростання агропромислової галузі, яка забезпечує продовольчу безпеку держави. Налагодження взаємозв'язку науки з виробництвом є одним із чинників інноваційного оновлення аграрного сектору. Активізація процесу спрямованого стимулювання наукової думки, створення мережі провайдингових структур та кластерної моделі господарювання дасть змогу підвищити ефективність інноваційної діяльності підприємств аграрної сфери, що має особливе національне значення.

Список використаних джерел:

1. Жибак М.М. До питання розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу аграрних підприємств / М.М. Жибак, Г.М. Христенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 7. – С. 6–10.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248907971>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19/page2>.
5. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2016 рік. – К. : Аграрна наука, 2017. – 550 с.
6. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи : [монографія] / Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г.Шпикуляк [та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 516 с.
7. Витвицька О.Д. Інноваційні процеси в стимулюванні агропромислового виробництва / О.Д. Витвицька, М.М. Кулаєць, В.О. Пабат // Ефективна економіка. – 2015. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4627>.

Удовиченко С. Н.

Донецкая государственная сельскохозяйственная опытная станция
Национальной академии аграрных наук Украины

СТИМУЛИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

В статье рассмотрены элементы стимулирования государственной инновационной политики и современной нормативно-правовая база, которая определяет правовые, экономические и организационные основы научно-технической и инновационной деятельности. Очерчены объемы финансирования, направленные на развитие аграрного сектора экономики, в соответствии с Государственной целевой программой развития аграрного сектора экономики на период до 2020 г. и Законом Украины «О государственном бюджете Украины на 2017 год». Определена продуктивность аграрной науки, а именно финансовые результаты и создание интеллектуальных продуктов. Исследованы модели активизации инновационной деятельности аграрных предприятий.

Ключевые слова: инновационная деятельность, стимулирование, продуктивность, аграрная наука, провайдерная структура, кластерная модель.

Udovychenko S. N.

Donetsk State Agricultural Experimental Station,
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

STIMULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY OF AGRARIAN ENTERPRISES

Summary

The article considers elements of stimulation of state innovation policy and the modern regulatory framework that defines the legal, economic, and organizational foundations of scientific, technical, and innovation activity. The amount of financing aimed at developing the agrarian sector of the economy according to the State Target Program for the Agrarian Sector of the Economy for the Period until 2020 and the Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2017" is outlined. The productivity of agrarian science is determined: financial results and creation of intellectual products. The models of activation of innovative activity of agrarian enterprises are investigated.

Keywords: innovative activity, stimulation, productivity, agrarian science, provider structure, cluster model.

УДК 330.133.2

Чебан І. В.

Діброва А. Д.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ РІДКОГО БІОПАЛИВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто та узагальнено методичні підходи до розуміння сутності понять «біопаливо», «біоетанол», «бiodизель». Проаналізовано сучасний стан формування та розвитку ринку рідкого біопалива в світі та в Україні. Вказується на те, що нині в Україні виробництво біологічних видів палива майже зупинене, однак вирішення проблем виробництва біопалива буде залежати від скоординованості спільних дій держави та учасників ринкових відносин. Обґрунтовано необхідність розвитку ринку рідкого біопалива в Україні та запропоновано заходи щодо сприяння розвитку виробництва рідкого біопалива для досягнення взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо моторного біопалива.

Ключові слова: біопаливо, біоенергія, ринок рідкого біопалива, біоетанол, biodизель, енергетичні культури.

Постановка проблеми. Енергетична галузь України – економічна запорука державного суверенітету, елемент належного врядування, надійний базис сталого розвитку конкурентної економіки та невід'ємна частина європейського енергетичного простору.

Планом заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на 2014–2017 рр. передбачено вжити заходів, спрямованих на збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України.

За наявності відповідних рамок передумов варто розглянути можливості України у досяг-

ненні цілей щодо споживання рідкого біопалива транспортним сектором, проаналізувати стан справ із виробництва рідкого біопалива в Україні, виявити перешкоди, що існують у частині досягнення Національної індикативної цілі споживання біопалива на транспорті, оцінити реалістичність виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань України щодо моторного біопалива, а також запропонувати заходи для уможливлення досягнення вищевказаних зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток теоретико-методологічних аспектів виробництва та споживання біологічних видів палива, формування ринку біопалива розглядаються в працях